

Masarykova Univerzita

Fakulta Sociálních Studií



ZATÍM F (I KDYŽ PRÁCE MÁ POTENCIÁL MÍT DOBROU ZNÁMKU)

- **NEZVOLENA KONKRÉTNÍ CÍLOVÁ SKUPINA A JEJÍ CHARAKTERIZOVÁNÍ, STATISTICKY NEPODLOŽEN JEJÍ VÝSKYT V KONKRÉTNÍM REGIONU**
- **ZVOLENO VÍCE NEŽ JEDNA TEORIE, TY JSOU POMĚRNĚ DOBŘE ZPRACOVÁNY, NĚKTERÉ, I KDYŽ NE ZA VYUŽITÍ PRIMÁRNÍ LITERATURY!**
- **ZCELA CHYBÍ KAPITOLA S INDIKÁTORY**
- **V ZÁĚRU CHYBÍ ODKAZ A VYSVĚTLENÍ NA DALŠÍ TEORIE VYSVĚTLUJÍCÍ KONKRÉTNÍ, VÁMI VYBRANOU CÍLOVOU SKUPINU ALKOHOLIKŮ!!!!**

Sociální deviace pro SPR

Seminární práce

Alkoholismus **kde konkrétně?** očima psychologické teorie **jaké konkrétně?**
sociálních deviací

Vyučující:
PhDr. Pavel Horák, Ph.D.

Veronika Hlavinková, 427408

V Brně dne 7.5. 2015

Obsah

| | |
|--|------------|
| Úvod | stránka 3 |
| Alkoholismus v České republice | stránka 4 |
| Aplikace psychologických teorií sociálních deviací | stránka 5 |
| Teorie vazby | stránka 6 |
| Teorie učení | stránka 7 |
| Schopnost sebekontroly | stránka 8 |
| Závěr | stránka 9 |
| Literatura | stránka 10 |

Úvod

Ve své seminární práci bych se chtěla věnovat deviantnímu jevu alkoholismu. Myslím, že je tento fenomén v českém prostředí poměrně rozšířeným problémem a i přes svou nebezpečnost je stále jedním z nejakceptovanějších jaké na to máte důkazy? Uveďte konkrétní statistická data, výzkumné studie. Protože sklony k alkoholismu vnímám jako projev psychické lability a přebrání nevhodných vzorců chování od rodičů a jiných rodinných příslušníků již v dětském období vývoje jedince, budu k analýze používat psychologickou teorii sociálních deviací jakou konkrétní a proč ne jinou?. Jak už jsem zmínila, považuji za problémovou nejen osobnost jedince, ale také výchovu v prostředí, kde alkohol není nepřítelem. Zmíním proto nejen psychologické teorie jako takové, ale opřu se i o behaviorální teorii a teorii učení. Své poznatky nakonec shrnu do jednoduché rovnice, která začíná raným vývojem a výchovou dítěte a končí neovladatelnými sklony k alkoholu v adolescentním a dospělém věku jedince. Svá fakta nemůžete stavět pouze na svých individuálních domněnkách, ale na reálných faktech, datech, výzkumech, studiích, literatuře, na které musíte odkazovat!!!!

Alkoholismus v České republice

Výskyt alkoholové závislosti se od devadesátých let stále stupňuje. Podle výzkumu z roku 2010 se v naší zemi vyskytuje okolo 700 tisíc závislých na této droze (jaký výzkum? Uveďte zde – avšude dále v textu – odkaz na tuto studii dle ČSN – např. v podobě ČSÚ 2015). „Přitom mužů je dvakrát více než žen, ale ženy je rychle dohánějí,“ uvádí na webovém portálu alkoholik.cz primář oddělení pro léčbu závislosti Všeobecné fakultní nemocnice v Praze Petr Popov (Alkoholik 2015). Doktor Zbyněk Mlčoch na webu dále uvádí, že se dle statistik každoročně ze závislosti na alkoholu ústavně léčí přibližně 30 tisíc lidí, z čehož je 11 tisíc hospitalizováno – a opakovaně? (ODKAZ NA WEB DLE ČSN).

„V přepočtu tak každý občan České republiky, včetně nemluvňat, vypil v roce 2008 156,6 litrů piva, 18,5 litrů vína a k tomu ještě 8,1 litrů čtyřicetiprocentní lihoviny,“ upřesňuje Mlčoch výsledky výzkumu (Mlčoch 2009). Ačkoliv se statistiky jednotlivých zemí v drobnostech ??? liší, může se naše země „chlubit“ nejvyššími čísly. Spolu s Brity, Dány a Iry se tak řadíme na alkoholovou špičku (odkaz).

Nejurgentnější je však výskyt požívání alkoholu u dětí a mládeže. „Výjimkou nejsou ani sedmiletí caparti, kterým při různých rodinných oslavách dovolí rodiče nejen pít pivo, ale ochutnat také víno. V dospívání pak alkoholu rychleji podléhají,“ vysvětluje situaci doktor Mlčoch.

Doktor Karel Nešpor, národní koordinátor Evropského akčního plánu o alkoholu Světové zdravotnické organizace a primář psychiatrické léčebny v pražských Bohnicích, připisuje vinu rozsáhlosti a neomezení reklamy na alkohol. Dle jeho slov nejsou děti ani ostatní obyvatelé ČR před vlivem drogy dostatečně chráněni, naopak je jim látka podsouvána ve velmi agresivních a nápaditých reklamách a dostupnost samotného alkoholu je pak velmi snadná a levná.

Na jakou skupinu se zaměřujete? Každá má přece jiné motivace a důvody k pití – muži-ženy, věk, povolání, region, to takto nejde!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!

Aplikace psychologických teorií sociálních deviací

Psychologické teorie považují deviace za úchylku, devianty za nositele jisté abnormality (která je odlišuje od „normálních“ členů společnosti) a abnormalitu samotnou za rozhodující faktor, jenž vyvolává deviaci... Deviaci tak, z hlediska psychologického a psychiatrického, lze považovat za stav organismu, který jedince „vede“ k určitému deviantnímu chování. (Komenda 1999: 111)

Psychologové zabývající se těmito teoriemi uznávají, že duševní vývoj člověka determinuje také jeho biologické a sociální prostředí. Zásadní význam však dávají psychologické stránce utváření osobnosti. Osobně se přikláním k promíchání těchto psychických předpokladů se silným vlivem sociálního prostředí na vývoj dítěte.

Je zřejmé, že citový a sociální život dítěte se řídí zákony stejného obecného vývoje, neboť v něm nelze odloučit citové, sociální a poznávací aspekty (Piaget 2000: 103) Švýcarský biolog a psycholog Jean Piaget dále tvrdí, že dítě pomocí autoregulace tvaruje přijímané a vytváří tak struktury, kterými se řídí. V každé generaci se lidé ocitají před neustále se obnovujícími problémy, aby dospěli k řešení o něco lepšímu, než nalezly předchozí generace. (Piaget 2000: 142) Tuto formulaci bychom mohli snadno přenést na sociální deviace i alkoholismus samotný, neboť ačkoliv se tomu někteří jedinci přiči, dokáže naše společnost s nastalými problémy lépe operovat, než v dřívějších dobách. Bohužel jsme však stále ve fázi, kdy někteří i přes všechna preventivní opatření lákadlům omamných látek a jiných nešvarům podlehnou.

Teorie osobnosti je celkově dosti roztržštěná, protože by se dalo říct, že kolik je psychologických škol, tolik známe teorií. Vychází například z Freudovy psychoanalýzy, gestaltismu, teorie učení (Bandura, Rotter), behaviorální teorie, fenomenologie (Rogers) nebo třeba humanismu (Maslow). Obecně však akceptuje především tři základní paradigmata, a to psychoanalýzu, behaviorismus a humanistickou psychologii. I přes rozdílnost teoretických postupů se však všechny soustřeďují především na individuální svéráz, tedy čím se jedinec liší od druhých lidí. Tady bych ráda zmínila základní pravidlo jakékoli deviace, a to, že deviantní jev je silně časoprostorově vázán. Tedy co je deviantní na jednom místě v jeden čas, nemusí být deviantní jinde nebo jindy.

Z hlediska kriminogeneze a etiologie deviantního jednání zaměřují psychologové svou pozornost zejména na studium poruch v emocionální sféře jednotlivce, nedostatečnou socializaci, deprivaci, slabě vyvinuté morální hodnoty či agresivitu. (Komenda 1999: 112) Věnují se také návaznosti deviací na různé druhy duševních poruch nebo tzv. spouštěčům nepřiměřeného chování. Pokud bych se chtěla zamyslet nad nejběžnějšími situacemi, kdy zdravý jedinec sáhne po alkoholu, napadají mě typické scénáře zhrzené lásky, nevybouřené agrese, nekontrolovatelného stresu, nepřiměřeného nátlaku, nezvladatelné bezmoci. Příčiny těchto návalů emocí mohou být různé (od rozpadu vztahu, přes násilí v rodině až po finanční krize). Spojuje je však fakt, že jedinec není schopný pocity vyventilovat jiným a zdravějším způsobem a tak se sníží k řešení, které mu „pomůže vypnout“. Většinou má však alkohol účinek opačný. Emoce ještě zesílí, podnapilý se jimi nechá strhnout, a protože nad nimi ztratí kontrolu a zbytky morálních bariér opadnou, dopustí se různých opileckých excesů s většími či menšími následky.

Teorie vazby (John Bowlby)

Bowlby vnímá deviaci z hlediska analýzy rané dětské socializace, „kdy se vytváří první postoje vůči společenským normám, zákonům a hodnotám. Zdůrazňuje, že dítě v prvních sedmi letech svého života potřebuje pocit emocionálního zabezpečení. **Pokud je dítě zbaveno mateřské lásky, může se vyvinout v psychopatickou osobnost.**“ (Komenda 1999: 121) Takoví jedinci pak jednají impulzivně a nejsou schopni korigovat své jednání nebo si uvědomit jeho následky. Protože za své jednání nepocitují vinu, mohou po požití alkoholu, nevhodném chování a následné absenci vzpomínek naprosto odmítat trest nebo pouhé provinění. Navíc je trest kvůli chybějícím pocitům viny od dalšího takového jednání neodradí.

Bowlby tvrdí, že většina delikventů, kteří jsou „chronickými recidivisty“ alkoholik jako recidivista?, trpí nedostatkem mateřské lásky z raných let, mnozí rovněž často pocházejí z dětských domovů. (Komenda 1999: 121) „**Pokud je dítě od matky oddělené nebo je odmítnuté, výsledkem je úzkostná vazba, která způsobuje, že schopnost budovat a rozvíjet láskyplné a důvěrné vztahy s ostatními je narušena.**“ -Bowlby (mátepracovat s primární literaturou to platí i dále! 1999: 122) pocházejí všichni alkoholici bez rodičů?

Bowlbyho teorie vazby byla testována v řadě výzkumů, které se zaměřily na typ vazby mezi matkou a dítětem i separační situace v důsledku smrti, rozvodu nebo opuštění matky. Ačkoli empirické výzkumu jednoznačnou odpověď nedaly, domnívám se, že **strádání citové opory ze strany jakéhokoliv z rodičů oslabuje jedincovu osobnost a dělá ji náchylnější**

k horšímu zvládnání krizových situací. Samotná separace proto nemusí být spouštěč, ale ve velkém podpoří neschopnost dítěte ustát problém. Pak nastává bod, ve kterém jedinec sáhne po nějaké tlumící aktivitě nebo věc ustojí. Protože je však v naší společnosti jakýmsi rituálem zapíjet tyto nezdary života plnými doušky alkoholu, nebude nijak zvláštní a netolerované, že s jeho pomocí „vypne“. Na druhou stranu nebude neobvyklé, ani když alkoholem zapíše úspěšné vyřešení problému.

Teorie učení (Albert Bandura)

Tak jako mnoho sociologů a psychologů se i já přikláním k vysvětlení, že nejen psychobiologická determinace, ale především učení a získanou zkušeností se rozvíjí osobnost jedince. Tyto teorie si zakládají na tvrzení, že delikventní chování je naučeno a odezíráno stejnými principy jako chování „normální“. Na dítě v průběhu jeho vývoje působí vzorce chování rodičů a ostatních příslušníků rodiny a jeho okolí. Dítě pozoruje reakce těchto autorit na chování druhých a na základě toho si vytváří obraz dobrého a špatného. Formuje tedy své vlastní já. Velkou roli v tomto procesu hraje taktéž subkultura a masmédiá.

Hlavním představitelem tohoto směru je Albert Bandura, který učení dělí na dva procesy. **V prvním, takzvané imitaci, dítě pozoruje chování dospělého a toto chování poté napodobuje. V druhé fázi, takzvané identifikaci, už se do role vcítí natolik, že vytváří nové vzorce jednání, které mohou být mnohdy ještě delikventnější a nebezpečnější, než předchozí vzor dospělého.** „Identifikací si dítě vytváří svou strukturu self, kdy si již nevybírám pouze jedno určité chování, ale má k dispozici pestrou škálu možných reakcí. V určitých jednotlivcích dítě vidí jistý model role, identifikuje se s ním a je schopné z něho odvodit nové formy chování.“ (dtto 1999: 125)

Bandura provedl výzkum zaměřený na kopírování vzorců násilí v rodině. Tam, kde měl jeden z rodičů k afektivnímu jednání větší sklony, objevily se tyto projevy i u dětí. Stejná situace by se dala překlomit na větší míru užívání alkoholu. **Pokud je dítěti od mala alkohol prezentován jako běžná součást každodenního života, nepostradatelná figura každé rodinné oslavy a sešlosti, nezaměnitelný objekt řešení problémových i oceňujících okamžiků, nemůže být od dítěte jiné chování vůbec očekáváno.** Tak jako to dělal otec v těžkých chvílích tichých depresí, otevře si i syn láhev kořalky a pokusí se v ní utopit svůj žal. Tak jako se maminka nedokázala uvolnit bez několika skleniček sladkého vína, bude mít i dcera odpočinek a relax silně spojený s dávkou alkoholu. Sociálním učení z generace na

generaci. Klíčové výroky v práci zvýrazněte, protože je budete muset v praktické části operacionalizovat!

Schopnost sebekontroly (M. Gottfredson a T. Hirschi) proč další teorie?

Pánové Gottfredson a Hirschi vnímali teorii učení ze sociologického hlediska a velkou váhu kladli jedincově sebekontroly. „Lidé s nízkou mírou sebekontroly jsou impulzivní, často riskují, mají nízké kognitivní dovednosti, méně často dosahují akademických úspěchů, jsou soustředění na sebe, mají sníženou empatii a sklony příliš mnoho neplánovat dopředu.“ (Komenda 1999: 140) V podstatě jsou silně ovládáni pudem sobecky uspokojit své potřeby a neuvědomují si při tom následky svého jednání. Delikventní jednání tedy vnímají jako následek nízké úrovně sebekontroly. Řadí k ní užívání drog, nadměrné kouření a pití, hazardování, pohlavní promiskuitu, chození za školu či stopování na silnicích.

Domnívají se, že mezi-individuální diferenční odlišnosti vznikají ve věku asi 6-8 let, přetrvávají a jsou podstatně podmíněny rozdílnými rodičovskými předpisy a praktikami, které se dotýkají potlačování impulzivního chování, uvědomování si důsledků vlastního jednání a vytváření citu pro potřeby a přání ostatních. (Komenda 1999: 141) K nízkému sebeovládání tedy přispívá chybějící rodičovský dozor a nevhodný vzor chování, který dítě od mala vnímá a ovlivňuje. Jedinci s tímto typem výchovy je nejen vštěpována deviace jako normální (dítě pak nedokáže rozlišit špatnost svého jednání), ale ještě je podpořeno nevybudováním dostatečné úrovně sebekontroly, která mu nebrání v nevhodném chování. Jedinec proto své jednání nevnímá jako nevhodné, necítí za něj vinu a odmítá přijmout jakýkoli trest, protože nechápe jeho účelnost. Stejně tak to platí v případě alkoholismu, kdy závislý nevidí důvod řešení a léčby, jeho situace mu přijde normální a v pořádku a on není schopný přiznat problém. Že je něco v nepořádku si většinou všimne až při navázání dalších nechtěných fenoménů, jako je agresivita vůči druhým, rozpad rodiny, finanční potíže, další závislosti (drogy, gambling, kouření, hazard) apod.

Chybí kapitola překlápějící výroky JEDNÉ VYBRANÉ TEORIE do podoby konkrétních pracovních otázek (=operacionalizace)!!!

Závěr SEM MUSÍTE VLOŽIT KLÍČOVÁ ZJIŠTĚNÍ, NE PSÁT OPĚT OSNOVU, O ČEM JSTE PSALA, ALECO JSTE ZJISTILA!!!

Ve své práci jsem se pokusila aplikovat psychologické teorie a teorie učení na problematický fenomén alkoholismus. V první části jsem popsala současnou alarmující situaci závislosti české populace na návykové látce alkoholu. Dále jsem rozebrala vybrané teorie a okomentovala je vlastním nahlížením problému.

Jako nejdůležitější bych chtěla zmínit fakt, že dítě se deviantnímu chování učí především od svých rodičů, od kterých také podědí určité psycho-biologické předpoklady. Vnímá-li celý život deviantní chování jako normální, je těžké jej pak přesvědčit o opaku. Na toto přesvědčení se navíc pojí nízká sebekontrola nebo neschopnost pocitu viny a jedinec tak nedokáže svou situaci zhodnotit jako nežádoucí.

Alkoholismus je v naší společnosti extrémně tolerovaným problémem. Je součástí každodenního života většiny obyvatel naší republiky a samotná hlava státu je velkým reprezentantem tohoto fenoménu. Je až tragicky smutné, jakou silou jsou děti už od raného věku nuceny k jeho náklonnosti. Pokud se vyhnout rodičům, kteří by takový nešvar podporovali, musí se ještě vypořádat s širokým okolím a masmédií. Přitom je alkoholismus jedna z nejdůležitějších závislostí, kterou mnozí ani s moderními přístupy nepřekonají. V naší časoprostorové rovině je zkrátka pohled na tuto drogu velmi špatně nastaven.

CHYBÍ ODKAZ A ZDŮVODNĚNÍ NA DALŠÍ TEORIE VYSVĚTLUJÍCÍ TU KONKRÉTNÍ CÍLOVOUSKUPINU ALKOHOLIKŮ

Literatura

PIAGET, Jean a Bärbel INHELDER. *Psychologie dítěte*. Vyd. 3., V nakl. Portál 2. Praha: Portál, 2000, 144 s. ISBN 80-7178-407-9.

KOMENDA, Antonín. Sociální deviace: historická východiska a základní teoretické přístupy. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999, 313 s. ISBN 8024400197.

MUNKOVÁ, Gabriela. Sociální deviace: přehled sociologických teorií. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, 168 s. ISBN 9788073803988.

Moore, M. (2011). Psychological Theories of Crime and Delinquency, *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 21, pp.226–239

Caspi, A. et al. (1994). Personality and Crime: Are Some People Crime Prone? In: Cullen, F.T, Agnew, R. (2003). *Criminological Theory. Past to present. Essentials Readings*. LA, California: Roxbury, pp.74-81